

Lopuksi

Itävallan Hintertuxissa 12. syyskuuta 1979 tapahtuneen onnettomuuden uutisoinnista seurasi, että Sara Mustonen on saattanut jäädä monille mieleen huimapäisenä nuorena, joka erehtyi laskureitistä kohtalokkaalla tavalla. Saran kiistämätöntä harjoittelu- ja kilpailukokemusta sekä jo kolme vuotta kestänyttä maajoukkueen edustuslaskijan uraa ei uutisoinnin yhteydessä muistettu mainita. Saran esimerkilliset ominaisuudet pääsivät silti kielteisävyisestä kirjoittelusta huolimatta.¹¹³

Pari päivää ennen Hiihtoliiton tiedotteen julkistamista joulun alla 1979, Eero Marttinen kirjoittaa *Kainuun Sanomissa*, että Sara oli persoonallisuus, terveen ja reippaan suomalaisen nuorison kannustava esimerkki.¹¹⁴ Jonkinlaisen aavistuksen tuosta persoonallisuudesta saa Saran iloisesti naureskellen esittämästä kommentista samaisessa lehdessä SM-syöky-laskukilpailujen aikaan maaliskuussa 1978. Hän oli sijoittunut naisten sarjassa toiseksi vain 0,18 sekuntia voittajasta:

”Minä tykkään tästä Vuokatinvaaran kolmosrinteestä niin, että en muuta tekisikään kuin laskisin ja laskisin.”¹¹⁵

Lähdeviitteet

- 1 Tämän artikkelin kirjoittaminen sai alkunsa luettuani kirjan Saara Mustonen (2002) *Sara*, Tampere: MC-Pilot Kustannus. Saran vanhemmat Saara ja Oiva Mustonen ovat ystävällisesti antaneet minun tutustua kotiarkistoonsa; heitä kiitän yhteisestä ajasta, keskusteluista ja kannustuksesta. Kiitos myös Lahden Hiihtomuseon Suvi Kuismalle, joka on opastanut minua Suomen Hiihtoliitto ry:n arkistoaineistoa koskevilla kysymyksilläni, sekä Pasi Hiltulalle lehtiaineiston koaamisavusta.
- 2 *Huipulta – alppilajien historiaa Suomessa* -näyttely Hiihtomuscossa Lahden Urheilukeskuksessa 14.10.2006–; Markku Rimpiläinen & Roger Talerio (2006) *Alppihiitäjät: suomalaisen laskettelun historia*, Helsinki: Art House, 284.
- 3 Lahden kaupunginmuseo, Hiihtomuseo, Suomen Hiihtoliitto ry:n arkisto (SHL-arkisto): Bc:6, Alppilajien tulokset: SM-syöksylasku, Pyhätunturi 19.3.1976; SM-suurpujottelu, Pyhätunturi 21.3.1976.
- 4 *Lapin Kanssa* (LK) 16.3.1976 'Lappilaismenestystä Duvedin rinteillä'; *Pohjolan Sanomat* (PS) 16.3.1976 'Sara lasketeli kolmoisvoittoon'.
- 5 Antti O. Arponen, Matti Hannus, Aarne Honkavaara, Kimmo Leinonen, Voitto Raatikainen & Antero Raevuori (1986) *Talviurheilun tähdet*, Porvoo–Helsinki–

- Juva: WSOY, 356–357. Olympiaohjelman ulkopuolella lasketun alppiyhdisteryn MM-sijoituksissa Ollikka oli jopa 9:s.
- 6 *Hiihtäjä* 8/1976, 20.5.1976, 10 'Valmennusryhmät'.
 - 7 SHL-arkisto: Bd:18, SM-kilpailujen tuloluett.: Pujottelun SM-kilpailut Ounasvaaralla 19.2. ja 20.2.1977; *Helsingin Sanomat* (HS) 20.2.1977 'Ounasvaara vei kaiken'; HS 21.2.1977 'Onni suosi vihdoin kelloseppä Sunista'. Sara voitti myös 19.2. pidetyn N16-sarjan. Eroa seuraavaksi sijoittuneeseen Taru Valtaan tuli lähes kahdeksan sekuntia.
 - 8 Kalevi Tuominen (1981) 'Olympiakomitean koulutus- ja valmennustoiminta 1977–1980', teoksessa Markku Siukonen (toim.) *Olympiarenkaat 1977–1980. Suomen Olympiakomitea XXII olympiadi Lake Placid – Moskova*, Jyväskylä: Oy Scandia Kirjat Ab, 53. Kyseisenä olympiadinä Olympiakomitean valmennusmääräraha, tässä tapauksessa C-määräraha, myönnettiin vain kahdelle alppihiihtäjälle, Riitta Ollikalle (1976/I) ja Sara Mustoselle (1977/I).
 - 9 Saara ja Oiva Mustosen kotiarkisto, Muurola (SOM-arkisto): Videotalenne. Saran vanhemmat seurasivat MM-kisoja televisiosta ja nauhoittivat Saran laskut myös videolle; SHL-arkisto: Bc:93, MM-kilpailujen tulokset: Alppilajit: 1978, 25. Alpine Ski-Weltmeisterschaften Garmisch-Partenkirchen 28. Januar–5. Februar 1978: Abfahrtslauf Damen 1.2.1978, Riesenslalom Herren 2.2.1978, Slalom Damen 3.2.1978, Riesenslalom Damen 4.2.1978, Slalom Herren 5.2.1978. Suomalaiset mieslaskijat osallistuivat kisoissa pujotteluun ja suurpujotteluun. Suurpujottelussa paras sijoitus oli Harri Roschierin 44:s sija; Matti Suninen oli kisassa 55:s ja Michael Rosenlew 64:s. Pujottelussa yksikään suomalaisista ei päässyt toiselle kierrokselle. Ruotsin ylpeys Ingemar Stenmark voitti molemmat lajit.
 - 10 HS 19.3.1979 'Sara Mustonen kaksoismestariksi'; SOM-arkisto: 'Saran mitalit Hiihtoliiton suomenmestaruuskilpailuissa', Oiva Mustosen laatima taulukko.
 - 11 *Suomen Urheilulehti* (UL) 51–52, 21.12.1977, 19 'Lajien parhaat'; UL 50, 13.12.1978, 8 'Parhaat lajeittain'.
 - 12 Markku Siukonen & Matti Ahola (1979) *Urheilun vuosikirja 1978–1979*, Jyväskylä: Oy Scandia Kirjat Ab, 102, 107.
 - 13 Ks. esim. HS 4.4.1976 'Nopein Aku olikin tyttö'; *Kaleva* (Ka) 15.10.1976 'Pujottelua kesälläkin: Sara harjoittelee ikiomassa mäessä'; Antero Raevuori (1977) 'Sara Mustonen, 14-vuotias mestarilaskija', *YV* 2/1977, 48–49; *Skimbaaja* 1/78, 24 '17-vuotiaana olympialaisiin?'; Inkeri Kangaspunta & Kari Hautala (1979) 'Tämä tyttö on mestari lajissa, josta ei vielä paljon tiedetä', *Anna* 3, 16.1.1979, 46–47.
 - 14 Ks. esim. *Aamulehti* (AL) 6.3.1980 'Saila uusi syöksyn mestaruuden'; *Kainuun Sanomat* (KS) 6.3.1980 'Syöksyssä vanhat mestarit'; vrt. LK 18.3.1979 'Kangasniemi syöksyn mestariksi: Kai Keskipoikela yllättäjä – OH:n tytöille kolmoisvoitto'. STT välitti kevätrallavella 1980 Ounasvaaran SM-kisoista uutisen, jonka mukaan syöksylaskussa edellisen vuoden mestarit uusivat saavutuksensa. Kari Kangasniemi uusi Ounasvaaran kisoissa mestaruutensa, mutta naisten vuoden 1980

ykkönen Saira Miettinen ei edellisenä vuonna edes osallistunut syöksylaskuun. Ks. myös Mustonen (2002) 88, 107–108. Saran äiti koki päiväkirjaa kirjoittaessaan kesällä 1981, ettei missään luonnollisessakaan tilanteessa enää mainittu Sairaa.

- 15 Hannu Mikkola (1979a) 'Sara Mustonen on poissa', *Skimbaaja* 4/79, 21.
- 16 Minna Järvenpää (2004) 'Suomen parhaat naislaskijat', *Skimbaaja* 7/04, 53.
- 17 Ari Heinilä (1981) 'Hyvästi Hannu!', *Skimbaaja* 2/81, 2.
- 18 Voidaan olettaa, että onnettomuus on uutisoitu myös Suomen ulkopuolella, kuten muiden Pohjoismaiden lehdissä sekä Itävallassa. Tämän tiedon selvittäminen edellyttää käytännössä matkaa kyseisten maiden maakunta- tai yliopistokirjastojen lehriarkistoihin.
- 19 SOM-arkisto: SHL:n alppilajivaliokunnan puheenjohtajan Tor-Björn Stenforsin allekirjoittama kirje valmennettaville 16.7.1979 (Stenfors 16.7.1979); Liite 1: SHL:n alppilajien syksyn 1979 leirionjelma (SHL:n leirit, syksy 1979); Leirikutsu 16.7.1979: Alppilajien testileiri Suomen Urheiluopistolla Vierumäellä 25.–26.8.1979; Leirikursu 24.9.1979 (!): Alppimaajoukkueen leiri Keski-Euroopassa 4.–30.9.1979.
- 20 *Iltä-Sanomat* (IS) 13.9.1979 'Kielloista ei välitetty: Sara Mustonen syöksyi kuolemaan'.
- 21 *Hufvudstadsbladet* (HB) 13.9.1979 'Sara Mustonen dödad på träning'; *Hämeen Sanomat* 13.9.1979 'Sara Mustosen surmansyöksy Itävallassa'; *Itä-Savo* 13.9.1979 'Sara Mustonen syöksyi jäätikön rakkoon'; *Ka* 13.9.1979 'Sara Mustonen kuoli hiihtotapaturmassa'; *Keskisuomalainen* (KeS) 13.9.1979 'Sara syöksyi kuolemaan'; *Kouvolan Sanomat* 13.9.1979 'Sara Mustonen kuoli Itävallassa'; *PS* 13.9.1979 'Sara railoon'; *Savon Sanomat* 13.9.1979 'Sara Mustonen kuollut'; *Uusi Suomi* (US) 13.9.1979 'Alppihiihtäjä Sara Mustonen kuoli alpeilla (!)'; *Eteenpäin* 14.9.1979 'Sara Mustonen menehtyi syöksyssä'; *Etelä-Suomi* 14.9.1979 'Sara Mustonen kuollut'; *Karjalan Maa* (KM) 14.9.1979 'Pujottelija Sara Mustonen kuollut'; *Lalli* 14.9.1979 'Sara Mustonen menetti henkensä'; *Pohjanmaan Kanssa* 14.9.1979 'Alppihiihtäjä Sara Mustonen kuollut'. Uutisen julkaisivat jonkin verran lyhennettynä *Etelä-Suomen Sanomat* (ESS) 13.9.1979 'Mustonen syöksyi kuolemaan'; *Kansan Tahto* 14.9.1979 'Rovaniemeläinen alppilaskija kuoli hiihtotapaturmassa'; *Länsi-Savo* (LäS) 14.9.1979 'Saran surmansyöksy'; *Suomenmaa* 14.9.1979 'Pujottelijan surmanlasku'; *Vasabladet* 13.9.1979 'Mustonen störtade, avled'. Vielä lyhyemmin onnettomuudesta uutisoivat *AL* 13.9.1979 'Suomalainen alppihiihtäjä sai surmansa'; *Etelä-Saimaa* 13.9.1979 'Sara Mustosen surmansyöksy'; *HS* 13.9.1979 'Sara Mustonen sai surmansa Itävallassa'; *Iisalmen Sanomat* 13.9.1979 'Sara Mustonen kuollut'; *KS* 13.9.1979 '16-vuotias Sara syöksyi kuolemaan'; *Karjalainen* 14.9.1979 'Sara Mustonen syöksyi kuolemaan Itävallassa'; *Turun Sanomat* (TS) 14.9.1979, ei otsikkoa; *Ylä-Vuoksi* (YläV) 14.9.1979 'Sara Mustonen sai surmansa'. TS 14.9.1979 esittää jo tässä vaiheessa kovin lopulliselta tuntuvan päätelmän onnettomuudesta: "Sara Mustosen mystinen syöksyminen

- 15 metriä syvään rotkoon ja siitä johtunut surma jäänevät ikuisesti vaille selitystä.”
- 22 Leirin vetäjien nimet jätettiin uutisessa kokonaan mainitsematta. Tieto, jonka mukaan Saran valmentajana toimi Saran isä Oiva Mustonen, on saattanut johtaa tulkintaan hänen läsnäolostaan leirillä. Vain HB 14.9.1979 'Döden i branterna' toteaa nimenomaisesti, ettei hän leirille osallistunut.
- 23 HB 13.9.1979.
- 24 SOM-arkisto: Jäljennös Suomen Wienin suurlähetystön kirjeestä No 714 10.12.1979 Suomen ulkoasianministeriölle (Wien 714), liitteinä jäljennökset Itävallan ulkoministeriön nootista Bundesministerium für auswärtige Angelegenheiten, Verbalnote Zl. 51.062/4-IV.1/79 29.11.1979 (Verbalnote); Sara Mustosen kuolemantapausta koskevista poliisitutkintapöytäkirjoista Mustonen Sara Kristiina, Tödl. Schiunfall in Hintertux, Bericht Nr. 3626/79 13.9.1979 (Gpk Bericht A) ja Mustonen Sara, Tödl. Schiunfall, Bericht Nr. 3626/79 17.9.1979, 1-4 (Gpk Bericht B); sekä telexistä 1. meldung: toedlicher schiunfall auf hintertuxer gletscher, gpk mayrhofen enr 3626/79 12.9.1979, 14.20 (Gpk Telex A); toedlicher schiunfall in tux, vorkommenheits- und pressebericht, gpk mayrhofen enr 3626/79 12.9.1979, ei kellonaikaa (Gpk Telex B).
- 25 SOM-arkisto: Gpk Bericht B, 4; Gpk Telex B.
- 26 IS 13.9.1979.
- 27 IS 13.9.1979.
- 28 HB 14.9.1979; HS 14.9.1979 'Suomalaislaskijan surmansyöksy: Kiihletty rinne oli yleisessä käytössä'; IS 14.9.1979 'Alppileiri jatkuu'; KeS 14.9.1979 'Kalevi 'Häkä' Häkkinen: 'Sara oli perheenjäsen - suksille syntynyt'; LK 14.9.1979 'Sara Mustonen syöksyi kuolemaan Itävallassa'; PS 14.9.1979 'Väärinkäsitys onnettomuuden aiheuttajana?'; US 14.9.1979 'Olympiavalmennettavan surmanlasku: Railo yllätti Saran'.
- 29 Tor-Björn Stenfors (1978) 'Suomalaisia alppihiihtäjiä maailman huipulle - uudistuksia alppilajeissa', *Hiihtäjä* 10/1978, 26.10.1978, 15; HS 1.11.1978 'Alppihiihtäjät pyrkivät huipulle: Mannisesta päätoiminen valmentaja'. SHL ja Alppihiihdon Ystävät ry olivat syksyllä 1978 palkanneet Raimo Mannisen alppilajien kautta aikain ensimmäiseksi päätoimiseksi valmentajaksi. Hänen uskottiin nostavan Suomen alppihiihto kansainväliselle tasolle jo muutaman vuoden kuluessa.
- 30 LK 14.9.1979.
- 31 US 14.9.1979.
- 32 KeS 14.9.1979.
- 33 KeS 14.9.1979. Artikkelissa esitetty väite, jonka mukaan Sara olisi päässyt juniorien EM-kisoihin vielä kahtena talvena, ei pidä paikkaansa, koska juniorikisoja järjestettiin vain alle 18-vuotiaille. Sara oli syntynyt 23.12.1962, joten hän olisi voinut osallistua alle 18-vuotiaiden sarjaan vielä tulevana talvena mutta ei enää sen jälkeen. Vrt. Arponen, Hannus, Honkavaara, Leinonen, Raatikainen & Ravuori (1986) 356-357. Vuonna 1956 syntynyt Riitta Ollikka oli vastaavissa ki-

- soissa viimeistä kertaa 17-vuotiaana vuonna 1974. Hän saavutti Tšekkoslovakian Jasnassa pidettyjen kisojen syöksylaskussa EM-hopeaa.
- 34 Oiva Mustonen (suullinen tieto 10.11.2007) kertoo, että hän teetti kesällä 1976 Saran voimaharjoittelua varten paineilmalla säädettävän mekaanisen jalkapräsin.
- 35 LK 4.1.1977 'Sara jatkoi hyvin myös Ounasvaaralla'.
- 36 Vrt. KS 12.3.1978 'Sara Mustonen ei ole "laskettelija"', jossa Sara arvioi sulan maan harjoittelun merkitystä. Sara ja hänen isänsä Oiva Mustonen, joka valmensi Saraa, olivat huomanneet jälkeinpäin, että kesän 1977 noin kuukauden mittaisen Cerviniassa lasketteluun sijaan olisi ollut ehkä kuitenkin hyödyllisempää harjoitella kotimaassa. Syksyn 1977 kahta Val Senalesin lumileiriä, jotka molemmat kestivät kaksi viikkoa, Sara sen sijaan pitää onnistuneina.
- 37 KeS 14.9.1979; US 14.9.1979.
- 38 HS 14.9.1979. Artikkelissa on erikoinen ristiriita: sen alussa todetaan, että aamun ensimmäinen lasku päättyi kohtalokkaasti, mutta lehden haastatteleman Hintertuxin hiihtokeskuksen johtajan Horst Denggin käsityksen mukaan onnettomuus sattui herkeellä, jolloin suomalaisten viralliset harjoitukset olivat jo ohi.
- 39 LK 14.9.1979.
- 40 IS 14.9.1979.
- 41 PS 14.9.1979.
- 42 Seija Hietaranta (1979) 'Alppihiihdon Suomenmestari Sara Mustonen oli tytöistä parhain', *Jaana* 38, 20.9.1979, 16–17; Juhani Lehtisalo (1979) 'Saran viimeinen lasku', *Apu* 38, 21.9.1979, 40; Isto Lysmä (1979) 'Mustan lumen syksy', *Seura* 38, 21.9.1979, 34. *Seura*-lehden sensaatiohakuinen artikkeli näyttää kootun sanomalehdissä jo esitetyistä tiedoista lähteitä kuitenkin mainitsematta. Siinä korostetaan sekä uhkarohkeuden että nuoruuden osuutta onnettomuudessa ja toistetaan useaan kertaan Saran laskeneen ensimmäisenä. Kielletyllä alueella laskeneeseen ryhmään viitataan lisäksi ilmaisulla "Saran laskijaryhmä".
- 43 HB 14.9.1979; HS 14.9.1979; IS 13.9.1979; IS 14.9.1979; KeS 14.9.1979; LK 14.9.1979; Hietaranta (1979) 17; Mustonen (2002) 235. Rovaniemeläispojat lähtivät kotimarkalle Hintertuxista heti onnettomuutta seuranneena päivänä. Saara Mustonen (suullinen tieto 4.8.2007) kertoo, että he tulivat perille päästyään suoraan heille kertomaan tapahtuneesta.
- 44 Lehtisalo (1979) 40; vrt. kuitenkin LK 14.9.1979.
- 45 Lehtisalo (1979) 40.
- 46 SOM-arkisto: Jäljennös todistaja Kari Harmasen kuulustelupöytäkirjasta 20.9.1979, kuulustelija vk. Eljas Kannala, Rovaniemen rikospoliisiosasto (Harmanen 20.9.1979); ks. myös Mustonen (2002) 28–29, 248.
- 47 Hietaranta (1979) 17.
- 48 Hietaranta (1979) 16.
- 49 KeS 14.9.1979. Vrt. Nina Ehrnroothin kirje Saara ja Oiva Mustoselle 1.12.1979 (Ehrnrooth 1.12.1979); Saira Miettisen kirje Saara ja Oiva Mustoselle 26.11.1979 (Miettinen 26.11.1979). Miettinen kertoo leiripaikan vaihdosta, että "me käy-

- tiin ensin täällä Schnalstalissa, mutta lumenpuutteen takia palattiin sitten Hintertuxiin." Ehrnrooth kertoo vain, että he tulivat perille Hintertuxiin; ks. myös Mustonen (2002) 235, 249.
- 50 HS 15.9.1979 'Stenmark kokeili syöksylaskua'.
- 51 HS 16.9.1979 'Stenmark syöksyi tajuttomaksi'.
- 52 Mustonen (2002) 9–15, 87.
- 53 IS 13.9.1979; HS 14.9.1979; KeS 14.9.1979; PS 14.9.1979; Hietaranta (1979) 16.
- 54 HS 22.12.1979 'Mustosen turmansyöksy oli puhdas onnettomuus'; US 22.12.1979 'Mustosen kuolemantapaus'; ESS 23.12.1979 'Hiihtoliiton tutkimus: Sara Mustosen turma silkka onnettomuus'; Ka 23.12.1979 'Hiihtoliiton tutkimus: Sara Mustonen ei rikkonut ohjeita'; KM 23.12.1979 'Saran kuolema huolen aiheena'; LK 23.12.1979 'Saran surmansyöksy puhdas onnettomuus'; Läs 23.12.1979 'Hiihtoliiton selvitys Mustosen kuolemasta'; PS 23.12.1979 'Sara Mustonen ei rikkonut ohjeita'; KS 24.12.1979 'Tutkimus kuolemantapauksesta: Sara Mustonen ei rikkonut ohjeita'.
- 55 *Hiihtäjä* 7/1979, 3.5.1979, 13 'Valmennusryhmät 1979–80' mukaan Kari Salmirinteen valmentamassa puolustusvoimien ryhmässä laskivat Timo Kangasniemi sekä miesten ykkösryhmästä Heikki Atrila ja Michael Rosenlew.
- 56 *Hiihtäjä* 8/1979, 27.9.1979, 4 'Sara Mustonen 23.12.1962–12.09.1979'.
- 57 Stenfors (1979) 'Alppilajien tavoite: yksi kisoihin', *Hiihtäjä* 9/1979, 6.11.1979, 14.
- 58 HB 14.9.1979 mukaan leirille osallistui Sara lisäksi Nina Ehrnrooth, Salla Miettinen, Jari ja Jyrki Keskipoikela, Harri Roschier, Matti Suninen, Petri Tuominen, Kari Harmanen, Kari ja Timo Kangasniemi, Michael Rosenlew, Heikki Atrila ja Kyösti Salmirinne; valmentajina leirillä olivat Raimo Manninen ja Kari Salmirinne.
- 59 *Hiihtäjä* 7/1979, 3.5.1979, 13. Ryhmiin ei *Hiihtäjä*-lehden artikkelin mukaan kuulu Petri Tuominen, jonka HB 14.9.1979 mainitsee.
- 60 Mikkola (1979a) 21.
- 61 Mikkola (1979b) 'Kaikki irti hiihtomatkastasta', *Skimbaaja* 5/79, 2; *Skimbaaja* 5/79, 13–16 'Alppien vaarat'.
- 62 Harri Roschier (1978) 'Maajoukkueen tavoitteena kahdeksan viikon lumileirit: Tiukka harjoittelu jatkuu', *Skimbaaja* 5/78, 39 aloitti alppimaajoukkueen leirien raportoinnin lehdessä. Roschier hoiti sittemmin vuodesta 1982 alkaen *Skimbaajan* markkinointia ja oli myös yhden vuoden (1989) lehden pääroimittaja.
- 63 Roschier (1979) 'Tavoitteena Lake Placid', *Skimbaaja* 5/79, 62–63; Roschier (1980) 'Tähtäimessä olympialaiset: Tulokset kiven alla', *Skimbaaja* 1/80, 47. HS 14.9.1979 kertoo, että Suomen alppihiihtäjillä on leiri kotimaassa ja vielä kaksi leiriä Hintertuxissa. Vrt. SOM-arkisto: SHL:n leirit, syksy 1979. Sara Mustoselle saapuneen syksyn 1979 leiriohjelman mukaan kaikki kolme ulkomaan leiriä oli tarkoitus järjestää Italiassa 8.–30.9., 12.10.–4.11. ja 16.11.–2.12.1979. Roschierin raporttien mukaan toinen ulkomaan leiri pidettiin Hintertuxissa ja

- kolmas Italian Val Senalesissa; raporteissa mainitut päivämäärät eivät täsmää leiriohjelmassa ilmoitettujen päivämäärien kanssa.
- 64 IS 21.12.1979 'Mustosen kuolemasta ei syytteitä'.
- 65 Ks. viite 54.
- 66 Ks. viite 24; SOM-arkisto: Jäljennös Rovaniemen nimismiespiirin rikososastolle ulkoasiainministeriön oikeudelliselta osastolta saapuneesta ilmoituksesta 4801/RP/S/30179/79 13.9.1979 (Manninen 13.9.1979); Harmanen 20.9.1979; Ehrnrooth 1.12.1979; Miettinen 26.11.1979; Oiva Mustosen kirje SHL:n johdokunnan työvaliokunnalle joulukuussa 1979, ei päiväystä (Oiva Mustosen kirje Hiihtoliitolle, joulukuu 1979); ks. myös Mustonen (2002) 235–238, 246–260.
- 67 Mustonen (2002) 31.
- 68 IS 29.–31.12.1979 'Hiihtoliitto salaa: Valmentajan virhe osasy Saran kuolemaan alpeilla (!)'.
- 69 IS 21.12.1979.
- 70 SOM-arkisto: Ks. viite 24, Wien 714, Verbalnote.
- 71 SOM-arkisto: Ks. viite 24, Gpk Bericht B, 3–4.
- 72 SOM-arkisto: Harmanen 20.9.1979; Ehrnrooth 1.12.1979; Miettinen 26.11.1979; ks. myös Mustonen (2002) 250–251, 253.
- 73 Ks. viite 21.
- 74 US 14.9.1979; IS 14.9.1979; LK 14.9.1979; PS 14.9.1979. Vrt. YläV 14.9.1979, jonka mukaan "Mustonen lennätettiin helikopterilla välittömästi hoitoon paikalliseen sairaalaan, mutta hän ehti menehtyä ennen sairaalaan pääsyään."
- 75 SOM-arkisto: Ehrnrooth 1.12.1979; Miettinen 26.11.1979; Harmanen 20.9.1979 mukaan paikalle saapui noin 10–15 minuutin kuluttua paikallista väkeä ja mm. ramppauskone ajoi railon viereen noin 20 minuuttia onnettomuudesta; ks. myös Mustonen (2002) 253–254.
- 76 Ks. viite 54. Tiedotteen mukaan pelastustoimet kestivät kokonaisuudessaan noin kaksi tuntia. Joukkueen jäseniä ei Saraa lukuun ottamatta mainita tiedotteessa nimeltä.
- 77 SOM-arkisto: Oiva Mustosen kirje Hiihtoliitolle, joulukuu 1979.
- 78 IS 13.9.1979; US 14.9.1979; Hietaranta (1979) 17; Mikkola (1979a) 21.
- 79 HS 14.9.1979.
- 80 SOM-arkisto: Gpk Bericht B, 3.
- 81 SOM-arkisto: Jäljennös Sara Mustosen kuolintodistuksesta, Rovaniemi 11.10.1979; ks. myös jäljennös Suomen ulkoasiainministeriön oikeudellisen osaston tiedoksiannosta Oiva ja Saara Mustoselle 6.11.1979; liitteinä jäljennökset Itävallan rekisteriviranomaisten Sara Mustosen kuolintapausta koskevista kuolintodistuksista, Todesbescheinigung, Tux 14.9.1979, ja Auszug aus dem Todesregister Nr. 10, 1979, Tux 18.10.1979.
- 82 IS 29.–31.12.1979.
- 83 Mustonen (2002) 32, 256; SOM-arkisto: Gpk Bericht B, 3.
- 84 Mustonen (2002) 33, 256.

- 85 *Skimbaaja* 7/87, 65 'Skimbaaja 1977–1987'; Heinilä (1992) '15 vuotta elämyksiä: Skimbaaja 1977–92', *Skimbaaja* 8/92, 17. Esimerkkejä tiukoista paikoista rinteillä ja niiden ulkopuolella tarjosi lehden palsta "Alppikanuunat kertovat", jota julkaistiin numeroissa 1/79–1/81. Se lopetettiin saamansa kielteisen palautteen takia.
- 86 *Skimbaaja* 5/78, 1; 3 'Sisältö'; 4–5 'Miehen päiväkirjasta, jolla (!) voima korvasi järjen'. Varoitustaulussa lukee saksaksi "Außerhalb markierter Pisten Gletscher-spalten LEBENSGEFAHR!".
- 87 *Skimbaaja* 4/78, 36 'Suomalaisia alppihiihtäjiä maailman huipulle'; *Skimbaaja* 1/79, 37 'Alppihiihdon Ystävät toimii'.
- 88 Ari Heinilä & Tatu Lehmuskallio (1994) 'Laskuhistorian pirkä oppimäärä', *Skimbaaja* 1/94, 10–19.
- 89 Antero Raevuori (päätoim.) et al. (1980) *Huippu-urheilun maailma. 4. osa: talviurheilu*, Porvoo–Helsinki–Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö, 424; Helge Nygrén, Antero Raevuori & Tarmo Mäki-Kuutti (1983) *Pitkä latu: vuosisata suomalaista hiihtourheilua*, Helsinki–Porvoo–Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö, 188–189; Arponen, Hannus, Honkavaara, Leinonen, Raatikainen & Raevuori (1986) 356.
- 90 Mikko Martikainen (1981a) *Mutkamäenlasku: Suomen alppihiihdon historiaa*, opinnäytetyö, Pajulahden urheiluoipisto. Säilytteillä Liikuntakeskus Pajulahden kirjastossa. Saran nimi esiintyy vain työn liitteessä, jossa luetaan alppilajien SM-kisojen parhaat vuosina 1937–81. Ks. myös Heikki Kantola (1982) 'Valmennusjohdon näkökulma: Alppilajeihin uusi ilme – uusi innostus', *Hiihtäjä* 7/1982, 3.6.1982, 6. Martikainen valittiin keväällä 1982 Hiihtoliiton alppilajien lajivalmentajaksi.
- 91 Martikainen (1981b) 'Suomalaisen alppihiihdon historia. Osa 1: Gallen-Kallasta Manniseen', *Hiihdä!* 1/1981, 53–71. Artikkelin toista osaa ei ilmestynyt. Vrt. Rimpiläinen & Talermo (2006), joka ei jostain syystä huomioi Martikaisen kirjoituksia.
- 92 Harri Lindfors (1997) 'Mr. Ski Ari Heinilä', *Skimbaaja* 5/97, 87. Vrt. Heinilä (1992) 16–17, jossa Heinilä esittää ensimmäisen alppimatkan tarjoajaksi Tjäreborgia vuonna 1979.
- 93 Lindfors (1997) 87; Rimpiläinen & Talermo (2006) 313.
- 94 Mikkola (1979c) 'Kesähiihtokeskuksia osa 1: Dachstein, Stubai, Sölden', *Skimbaaja* 2/79, 28.
- 95 Mikkola (1979d) 'Kesähiihtokeskuksia osa 2: Hintertux, Kaprun, Stryn', *Skimbaaja* 3/79, 4–6. Vrt. Jyrki Lehro (1989) 'Salattu laakso Zillertal', *Skimbaaja* 8/89, 66, jossa Hintertuxin jäätikköä esitellään vastaavin ilmauksin: "Rinteen jäätiköllä ovat kokonaisuudessaan laaksojen vaativimmat, onhan se tunnettu monien maajoukkueiden harjoituspaikkana." Vaarallisista alueista tai niillä sattuneista onnettomuuksista ei artikkelissa puhuta.
- 96 Hietaranta (1979) 17; Lehtisalo (1979) 40.
- 97 Mikkola (1979a) 21.

- 98 Rimpiläinen & Talermo (2006) 283.
- 99 IS 13.9.1979; Rimpiläinen & Talermo (2006) 283. Vrt. IS 23.1.1981 'Lumivyöryturma kuvattiin: Piti saada näyttäviä valokuvia'. Lehti uutisoi Hannu Mikkolan ja Heikki Österlundin kuolemasta Val d'Iséressä Ranskassa. Artikkelissa kerrotaan myös Saran onnertomuudesta: "Runsas vuosi sitten Suomen paras alppiihittäjä 16-vuotias Sara Mustonen sai surmansa syöksyttyään jäärotkoon Itävallan Hintertuxin jäätiköllä. Onnertomuuden sattuessa Suomen alppiihittäjät olivat jäätiköllä harjoittelemassa ja laskivat harjoitteluun varatun alueen ulkopuolella köysimerkein eristetyllä vaarallisella alueella." IS 30.10.2001 'Alppionnertomuuksia' mukaan "Sara Mustonen menetti henkensä poikettuaan reitiltä ja syöksyttyään 15 metriä syvään railoon Suomen maajoukkueen harjoitusleirillä Hindertuxissa (!) 1979."
- 100 Rimpiläinen & Talermo (2006) 283. Asiallinen viitesysteemi, joka historiikista puuttuu, olisi pakottanut kirjoittajat tarkistamaan tietonsa. Tuloluettelotakin he ovat lukeneet hyvin valikoiden, koska historiikin mukaan kukaan suomalaisista ei olisi osallistunut syöksylaskuun Garmisch-Partenkirchenin MM-kisoissa vuonna 1978.
- 101 Rimpiläinen & Talermo (2006) 9.
- 102 Sara-kirjaa käyttää lähteenään Raevuori (2004) *Valkoinen sirkus: alppiihityksen tarina*, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 141–144. Ks. myös Raevuori (1977); Raevuori (1999) 'Sara Mustosen haudalla laulaa pieni pronssinen lintu', *Seura* 43, 29.10.1999, 32–35.
- 103 SOM-arkisto: Manninen 13.9.1979; Mustonen (2002) 28, 247–248.
- 104 *Hiihtäjä* 4/1977, 3.3.1977, 9 'Joukkueemme EM-rinteille'; *Hiihtäjä* 1/1979, 11.1.1979, 8 'Joukkueemme alppilajien nuorten EM-kisoissa'; *Hiihtäjä* 2/1982, 28.1.1982, 9 'Suomen joukkue'.
- 105 SOM-arkisto: Harmanen 20.9.1979; Ehrnrooth 1.12.1979; Miettinen 26.11.1979.
- 106 Mustonen (2002) 259.
- 107 SHL-arkisto: Da:3, SHL:n toimintakertomuksia: 1979, Toimintakertomus ja tilinpäätös 1979, 59, 65; ks. myös US 25.9.1979 'KOP kuvassa mukana: "Tavoite korkealla"'.
108 *Hiihtäjä* 7/1980, 30.4.1980, 9 'Nyt kehitetään alppilajeja'; *Hiihtäjä Extra* 1980, 10 'Kansainväliselle tasolle'; Kari Salmirinne (1981) "Täyrtä Häkää", *Hiihtäjä* 8/1981, 17.9.1981, 12; *Hiihtäjä!* 1/1981, 7 "Täyrtä Häkää 88".
- 109 Ks. viite 49; SOM-arkisto: Käyntikortti "Bergstation Grawand m 3212, Schnals-taler Gletscherbahnen". Sara oli Rovaniemen rautatieasemalla ennen matkalleen lähtöä 7.9.1979 antanut äidilleen käyntikortin, jossa olevasta puhelinnumerosta hänet voisi leirillä tavoittaa. Kortin tiedot viittaavat Val Senalesin jäätikön yhteen hissiasiemaan; vrt. Mustonen (2002) 15, 86–87.
- 110 SOM-arkisto: SHL:n leirit, syksy 1979; Oiva Mustosen kirje Hiihtoliitolle, jouluku 1979; Mustonen (2002) 27, 86–87, 249. *Hiihtäjä* 7/1979, 3.5.1979, 13 mukaan jokaisella leirillä tuli olla Mannisen ja Salmirinteen lisäksi yksi alppilajien

- valmennuksen A-lajiosan suorittaja. Hintertuxissa ei kuitenkaan ollut kuin kaksi valmentajaa, jotka saapuivat leirille eri aikoina. Oiva Mustonen oli valmennuksen A-lajiosaa suorittavana ja myös edellisellä lajileirillä mukana olleena valmentajana valmistautunut lähtemään matkaan, mutta häntä ei ollut leirille kysytty. Stenfors (1979) 14 kirjoittaa myöhemmin syksyn toisesta lumileiristä Hintertuxissa, että kolmas leirivalmentaja on saatu A-valmentajakokelaista.
- 111 SHL-arkisto: Fa:3, SHL:n johtokuntaan liittyvä kirjeenvaihto: 1980–83, Otteita Suomen Hiihtoliiton vuosi-ilmoituksesta 1979, 1, 16–18. Vrt. viitteet 19 ja 63; SOM-arkisto: Stenfors 16.7.1979; SHL:n leirit, syksy 1979 mukaan 2.–5.8.1979 oli ohjelmassa vapaaehtoinen kuivaleiri joko Vierumäellä tai Äkäslompolossa.
- 112 LK 23.9.1979 'Sara Mustosen viimeinen matka'; Hietaranta (1979) 17; SOM-arkisto: Ehrnrooth 1.12.1979; Miettinen 26.11.1979; Mustonen (2002) 235, 256–257. Ks. myös viite 43.
- 113 PS 14.9.1979; Hietaranta (1979) 16–17.
- 114 Eero Marttinen (1979) 'Kulttuurin lanssilla: "Ase taivainen suven tulisimpiin se iski"', KS 20.12.1979.
- 115 KS 11.3.1978 'Happonen ja Vitikka mestarit Vuokatissa'.